

ATATÜRK'ÜN TARİH TEZİ: BİR UYGARLIK BEŞİĞİ OLARAK ORTAASYA*

Prof. Dr. UTKAN KOCATÜRK

Huzurunuzda sunacağım bildiri “Atatürk’ün Tarih Tezi: Bir Uygarlık Beşiği Olarak Ortaasya” başlığını taşımaktadır. Ancak, herşeyden önce şunu belirtmeliyim ki, bu bildirimim amacı, ne bir tezin doğru mu, yanlış mı olduğu tartışmasına girmek, ne de bilinmeyen bir şeyi ispatlamaya yönelmektir.

Benim asıl üzerinde durmak istediğim husus, insanlığın kültür mirasında ortak noktalar arayan, ortak kültür mirasında bütün insanların payı olduğunu vurgulayarak onları birleşmeye çağıran bu tez vesilesiyle, Atatürk’ün insanlık idealine ve insan sevgisine verdiği önemi belirtmektir. Bildirime konu olan tezi, bu açıdan değerlendirmenizi bilhassa isteyeceğim.

Atatürk, Türkoloji çalışmalarına büyük önem vermiş, özellikle tarih ve dil alanlarında yoğunlaşan bu çalışmaların Türkiye’de öncülüğünü yapmış bir liderdir. O, askerliği, devlet kuruculuğu, inkılâpçılığı yanında bir fikir adamı hüviyeti de taşımakta idi. “Türk İnkılâbı” adı verilen kendi zamanının tarihini yazmak yanında, milletin başlangıçtan bugüne gerçek tarihini yazmak, bu tarihin cihan tarihi içindeki yerini göstermek istiyordu. Bu bakımdan biz Türkiye’de “Atatürk ve Atatürkçülük” çalışmalarını Türkoloji’nin bir parçası olarak yorumlamak eğilimindeyiz.

Büyük bir bağımsızlık savaşını takiben, 1923 yılında kurulan genç Türkiye Cumhuriyeti’nin kültür alanında en büyük inkılâplarından biri, millî tarih çalışmaları ve tarih tezi oldu. 1930-1937 yılları arasında olgunlaştırılan “Türk Tarih Tezi”, o yıllar Türkiye’inde önemli bilimsel çalışmalara sahne oldu. 1932 ve 1937 yıllarında toplanan Birinci ve İkinci Türk Tarih Kongrelerinde bu tez, yabancı bilim adamlarının da iştiraki ile büyük ölçüde tartışılarak bazı gerçekler ortaya konmaya çalışıldı.

Tarih içinde Türk milleti’nin köklerini aramak, Türk tarihinin gerçek seyrini ve gelişim yollarını göstermek, bu tezin millî niteliğini oluşturuyordu.

* Bu metin, bir evvelki İngilizce bildirimim Türkçe çevirisi olarak yayımlanmaktadır.

Çünkü bu tez, alışlagelen “ümme tarih” yerine, Türk’ü esas unsur kabul eden “millet tarih” anlayışı üzerine oturtulmuştu.

Atatürk’ten önce Türk tarih, bir hanedan’ın tarih olarak ele alınıyor, Osmanlı Devleti’nin kuruluşu ile başlatılıyordu; ya da İslâm tarih içinde eritiliyor, ancak Türklerin bu tarih içinde oynadıkları rol de ümme tarih sebebiyle yeterince belirtilmiyordu. Türklerin, Osmanlılardan hele İslâmlığı kabulden önceki tarihleri, bu dönemdeki zengin kültür ve edebiyatları gözardı ediliyordu. Selçuklu tarihçileri de Osmanlı tarihçileri gibi Türk tarih’inin kendilerinden evvelki bölümünü karanlıkta bırakmış, İslâm tarih’inden geriye gitmemişlerdi.

Oysaki Türk tarih’ini doğru temelleri üzerine kurmak, onun Ortaasya’dan başlayan gerçek seyir ve gelişim yollarını incelemek, bu yol üzerinde Türklerin dünya tarih’indeki rollerini, uygarlık tarihindeki yerlerini belirlemek gerekiyordu.

Şu noktayı da vurgulamak gerekir ki, Osmanlı İmparatorluğu’nda XIX. yüzyıldan itibaren başlayan milliyetçilik hareketleri, bu imparatorluktan ayrılan bazı milletlerin istiklallerine kavuşarak bağımsız devletler kurması, ister istemez imparatorluğun öz cevherini oluşturan Türk unsurunda da millî tarih şuurunun uyanmasına yol açmıştı. XIX. yüzyıl sonlarında bir kısım Türk aydınları arasında Osmanlıcılığa, İslâmcılığa, Batıcılığa karşı “Türkçülük” akımı işte böyle bir uyanıştan, böyle bir tarihî zarurettten doğdu. Bu sebeptendir ki -söz konusu ettiğimiz- millî tarih alanındaki çalışmalar, Tanzimat’tan itibaren kısmî de olsa başlamış bulunuyordu; ancak bu çalışmaları teşkilâtlandıran, ona bütünlük kazandıran XX. yüzyıl’da Atatürk oldu.

Atatürk’ün tarih tezi’nin, millî niteliği yanında bir de evrensel yönü vardı. Çünkü Atatürk’ün tarih görüşü ve tarih yorumu, yalnız kendi milletine, kendi tarihine münhasır kalmayıp bütün milletler topluluğunu, yani dünya tarihini kapsamak üzere evrensel boyutlar taşıyordu. O, bu evrensel boyutlar içinde bir taraftan da beşer kültürünün kaynaklarını arıyor, insanlığa ait ortak kültür mirasında bütün milletleri pay ve şeref sahibi yapmak istiyordu. Atatürk’ün tarih tezi, evrensel anlamda işte bu insancıl görüşten kaynaklandı.

İnsanlık tarihine göz attığımız zaman bir zincir içinde dört uygarlığın birbirini izlediğini görüyoruz. Bunlar sırasıyla: 1. Eski Mısır ve Mezopotamya uygarlıkları, 2. Klasik Yunan Çağı uygarlığı, 3. Orta Çağ İslâm Çağı uygarlığı, 4. Batı Avrupa uygarlığı’dır.

Birbirini izleyen bu dört uygarlığın dışında kaynaklar yok mu idi? Bunlar nerede idi? Atatürk'ün tarih tezi, bu soruların cevabını arkeolojik, antropolojik ve etnografik belgelerin ışığında Ortaasya'da aradı. Çünkü, Ortaasya topraklarının alt tabakalarının tarih öncesine ait zengin uygarlık kalıntıları taşınması, bu bölgelerde yapılan arkeolojik kazılarda tarih öncesi çağlara ait el işi zengin kültür izlerinin meydana çıkarılışı, bu toprakların milâttan binlerce yıl gerilere giden bir kültür mirasını sakladığını gösteriyordu.

Bu teze göre Ortaasya'da tarih öncesi bir uygarlık gelişmiş, taş devrini, tunç devrini, maden devrini yaşyarak coğrafi zaruretlerin doğurduğu göçlerle Mezopotamya'ya, Anadolu'ya, Mısır'a ve Avrupa'ya yayılmış, buralarda yeni uygarlık aşamalarına sahne olmuştu.

Yine bu teze göre Anadolu'nun tarih öncesi ilk sakinlerinin kökleri de Ortaasya'da idi. Anadolu'da yapılan arkeolojik kazılar, bu kazılarda elde edilen bulgular da milâ'tan binlerce yıl evvelki Anadolu uygarlıklarıyla Ortaasya uygarlıkları arasında benzerlikler olduğunu gösteriyordu.

Ortaasya'da tarih öncesi göçün sebebi, iklim şartlarının değişmesi idi. Ortaasya iklim şartları bakımından az yağış alan bir coğrafya kuşağının üzerinde bulunuyordu. Tarih öncesi erken bir çağda mümbit Ortaasya yaylaları kurumağa başlamış, buradaki insanlar ister istemez daha elverişli bölgelere göçe zorlanmıştı.

Asya kıtasındaki insan denizi, tarih öncesinde asırlar boyunca kuzeyden ve güneyden batıya doğru göç ederek Ortaasya uygarlığının nimetlerini bu yeni topraklara taşımışlardı. Asya'dan gelen bu insan kitleleri toprağı ekmesini, zararlı zararsız bitkileri birbirinden ayırmasını, kılığa karşı hububatı depo etmesini, koyun, keçi, öküz, domuz, köpek, at gibi hayvanları ehlfleştirmesini, altını, gümüşü, bakırı kullanmasını biliyorlardı. Böylece Karadeniz'in kuzeyinden, Anadolu'dan, Mısır'dan Avrupa ve Balkanlara geçen bu insan kitleleri "neolitik Avrupa Medeniyeti"ni de etkilemiş oluyordu.

Bu bakımdan Ortaasya, insanlık tarihinde uygarlık beşiklerinden biri olma özelliğini taşımakta idi; çünkü kendisinden sonraki uygarlıklarda az veya çok onun izlerini görmemek, onun etkilerini sezmek mümkün değildi.

Atatürk, bu teziyle, insanlığı ortak idealler etrafında birleşmeye çağırılmış; milletlerin, her türlü emperyalist görüşün dışında, bağımsızlıkları-

nı, millî hususiyetlerini, millî kültürlerini kaybetmeksizin, ortak köklere sahip evrensel kültür değerlerinde birleşebileceklerini, çok çeşitli kavimlerin bu kültür değerlerinde payları olduğunu vurgulamıştır. Bu suretle milletler, insanlık tarihi içinde binlerce yıl geride, onları birbirine kaynaştıran, ortak kökleri olan, şerefini bütün insanlığın paylaştığı bir kültürün varlığını unutmayacaklardı. Bu ortaklaşa kültür mirasının kıtaları birbirine bağlaması, insanları renk, ırk ve din farkı gözetmeksizin birbirine yaklaştırması lâzımdı. İnsanlığın yükselmesi, insanlık idealinin gerçekleşmesi, bu şuurun ayakta tutulmasına bağlı idi. Nitekim kendisinin şu sözleri bu hususu vurgulamaktadır:

Atatürk diyor ki: *“Milletler işgal ettikleri toprağın hakikî sahibi olmakla beraber insanlığın vekilleri olarak da o toprakta bulunurlar. O toprağın servet kaynaklarından hem kendileri istifade ederler ve dolayısıyla bütün insanlığı istifade ettirmekle mükellefler”*. Çünkü Atatürk’e göre: *“Yüksek bir kültür, onun sahibi millette kalamaz; diğer milletlerde de kendisini gösterir; bütün kıtalara şamil olur”*. İşte tarih öncesi Ortaasya uygarlığı da bu kuralın dışında kalamamış, barındırdığı kültür ve uygarlık unsurlarını yayılma ve göçlerle dünyanın diğer bölgelerine taşımıştır.

Bildirimi bitirirken tekrar şu hususa değinmek istiyorum: Atatürk’ün tarih tezi asla emperyalist bir düşünceden, şoven bir anlayıştan, insanlığa tarih, ırk ve dil bakımından tek menşe aramak gibi kaygulardan kaynaklanmamaktadır. Atatürk’ün bu tezle belirtmek istediği husus, tarih öncesi devirlerde Ortaasya’da başlayan bir uygarlığın göç ve kervan yollarıyla Asya’nın diğer bölgelerine, Anadolu’ya, Avrupa’ya yayılması, dolayısıyla bu yeni bölgelere etkilerini taşımasıdır. Ortaasya, bu anlamda insanlığın en eski kültür ve uygarlık beşiklerinden biri olma özelliğini göstermektedir.

Evrensel uygarlık zincirine bütün insanlığı ortak etmek; bugünkü dünya uygarlığında tüm insanlığın ortak olduğu unsurlar bulunduğunu belirtmek, muhakkak ki gerçekçiliği yanında idealizm yönüyle de insanlığa yakışan, insanlık sevgisini besleyen bir düşünüş olmalıdır. Atatürk bu yönüyle de insanlık tarihi önünde, aşılamiyacak bir büyüklüğü temsil etmektedir.

Kendisi diyor ki: *“İnsanları mesut edecek yegâne vasıta, onları birbirine yaklaştırarak, onları birbirlerine sevdirek karşılıklı maddî ve manevî ihtiyaçlarını temine yarayan hareket ve enerjidir. Dünya barışı içinde insanlığın gerçek mutluluğu, ancak bu yüksek ideal yolcularının çoğalması ve muvaffak olmasıyla mümkün olacaktır.”*

Atatürk'ün doğumunun 100. yılında aldığı bir kararda, UNESCO şöyle diyordu: “Atatürk, dünya milletleri arasında devamlı barış ülküsünün ve karşılıklı anlayış ruhunun olağanüstü bir öncüsüdür; bütün hayatı boyunca insanlar arasında hiçbir renk, din ve ırk ayırımı tanımayan bir âhenk ve işbirliği çağının açılması uğrunda çalışmıştır.”

Gerçekten Atatürk, UNESCO'nun kuruluşundan çok önce “*Dünya vatandaşları kıskançlık, ağgözlülük ve kinden uzaklaşacak şekilde eğitilmelidir*”. diyordu. “*İnsanlığın bütününün refahı, açlık ve baskının yerine geçmelidir*” diye ekliyordu.

İnsanlığın kültür mirasında ortak noktalar, ortak kaynaklar bulunduğunu gösterme çabası, Atatürk için, dünyamızda yaşayan bütün insanları birbirine daha çok yaklaştırmak, daha çok sevdirmek yolundaki çabaların bir parçasıydı. Dünyanın bugün ulaştığı kültür ve uygarlık düzeylerinde, çeşitli kıtaların, sayısız kavimlerin bilinen yanında henüz yeterince aydınlığa kavuşmamış payları vardı.

Atatürk'e göre düşmanlıkların yerini, akrabalık bilinci almalı idi. Kıtalar ve milletler arasında ırkçı ve şoven yaklaşımlar, yerini, bütün insanlığın paylaştığı bazı ortak değerlere terk etmeli idi. Bütün kültürlerin, bütün uygarlıkların başkalarına birşeyler borçlu olduğu unutulmamalı idi.

İşte Atatürk'ün “*Yurtta barış, dünyada barış*” ilkesinin kökleri, siyasi yönü yanında kültürel yönü bakımından da böyle insancıl bir düşünceden, böylesine bir idealden kaynaklanmaktadır.